

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Йоана Минкова Спасова-Дикова,
сектор „Театър”, Институт за изследване на изкуствата – БАН,
научно направление 8. 4. „Театрално и филмово изкуство”,
e-mail joanasd@yahoo.co.uk

по конкурс за получаване на образователна и научна степен „доктор”
на Десислава Шпатова, с дисертация на тема:
„Ингмар Бергман на българската театрална сцена“,
научно направление 8.4. „Театрално и филмово изкуство”,
научен ръководител проф. д. н. Петя Александрова,
Нов български университет

Анализ на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд „Ингмар Бергман на българската театрална сцена“ на Десислава Шпатова, асистент в Нов български университет, е в обем от 130 страници, от които основният текст е 115 страници. Той се състои от увод, изложение в три части, изводи и заключение, основни приноси на дисертационния труд, библиография, която включва 101 публикации на български, руски и английски език (17 от посочените източници са електронни).

Обект на изследването е творчеството на Ингмар Бергман и въздействието му върху българския театър в края на ХХ в. и началото на ХХІ в. през постановките „Падането на Икар“, „Есенна соната“, „Замлъкване“, „Псевдоморалите“, „Сарабанда“, „След репетицията“, „Сцени от един семеен живот“, както и авторските постановки на дисертантката Десислава Шпатова „Изкуството да смяташ боклука под килима“ по „Сцени от един семеен живот“, „Часът на вълците“ по текстове на Бергман от „Из живота на марионетките“ и „Промяната“ по текстове на

Лив Улман и Ингмар Бергман.

Това е първото по рода си цялостно и задълбочено проучване на постановките по Бергман на българска сцена. Особено приносен момент е изразяването на личната позиция на авторката на дисертацията, която провежда своето изследване през призмата на собственото творчество, вдъхновено от големия шведски театрален и филмов режисьор, актьор и писател.

Шпатова формулира точно целта и задачите на изследването като посочва, че основна цел е „чрез проведеното собствено проучване, да се представят и анализират творбите на Бергман, реализирани на българската театрална сцена като се открие приносът им за развитието на съвременния театрален език и тематичното обогатяване на българския театър“.

Тя си поставя следните задачи за изследване: анализ на творчеството на Ингмар Бергман в дискурса на театралното изкуство; описание на театралните постановки на Ингмар Бергман на българската сцена, включително чрез личен авторов опит; представяне на собствено изследване на театъра на Ингмар Бергман на българската сцена.

Основна теза на дисертантката е, че „идеята за развитие и надграждане на традицията на психологическия театър чрез творчеството и драматургията на Бергман, които не могат да бъдат поставени в рамки – психологизмът се конвертира в своите антиподи – от сюрреализъм до натурализъм. Съвременността е в пряка връзка с архаиката, точният психологизъм – с абстрактни фантазии и това разширява разбирането ни за психологически подход в перформативните изкуства... Идеите на Бергман променят реалността, в която живеем, и предлагат алтернативи за публиката.“ В хода на изложението тя успява да разгърне и защити тази своя теза.

Използваната методология следва теоретичен анализ на литературни, документални и научни източници за живота и работата на Ингмар Бергман;

ретроспективен анализ в рамките на историческия подход, чрез представяне на литературен обзор във връзка с проблематиката; количествен метод и по-конкретно метод на „интервю“, чрез самостоятелно зададени въпроси; сравнителен анализ на представените данни и отчитането им; цялостен анализ на резултатите от проведеното изследване.

Текстът има точна и ясна структура. В уводната част се разглеждат актуалността и значимостта на избраната проблематика. Посочват се предмета, обекта, целите и изследователските задачи. Формулирана е изследователската теза на проучването. Определени са изследователските подходи и методология. Изрично е казано, че разработката е в ограничения периметър на постановките по Бергман на българска театрална сцена, което позволява на дисертантката да направи своето изследване в един стеснен периметър, но в дълбочина.

В първа част е предприет анализ на театралното, филмовото и литературното творчество на Ингмар Бергман. Тя е разделена на три подчасти. В първата е направен портрет на Ингмар Бергман. В нея се описва житейската и творческата биография на твореца.

Втора подчаст дискутира различни проучвания на творчеството на Ингмар Бергман. В нея се разглежда съществуващата периодизация на творчеството на Бергман, която се свежда до четири хронологични периода като е важно да се отбележи, че Шпатова представя феномена Бергман не хронологично, а тематично и във връзка с творчеството му. Следвайки тази логика частта акцентира върху два основни проблема: влияния и теми в творчеството на Бергман: бащата и бога, майката и жената, остров Форьо и смъртта, влиянията върху творчеството му на Август Стридберг и Йохан Себастиан Бах, от една страна и неговите режисьорски похвати от друга: киното и театърът в диалог, импулсът от несъзнаваното, актьорът в близък план (където накратко са представени актьорските постижения на Лив Улман, Ингрид Тюлин, Биби Андершон, Хариет Андершон, Ерланд

Йозефсон, Макс фон Сюдов и др. в творбите на Бергман), фокусната точка и пространството, светлината, музиката вместо реплика.

В третата подчаст е разгледано творчеството на Бергман – театралните постановки, филмите и литературните му произведения.

Втора част е изключително приносна, доколкото в нея систематично се анализират театралните постановки по и за Ингмар Бергман на българска сцена. Тази част се състои от пет основни подчасти, свързани с популярността на Бергман в България; с театралното начало („Падането на Икар“, „Есенна соната“ – първите постановки в България по негови текстове); със спектаклите на българска сцена („Замлъкване“, „Псевдоморалите“, „Сарабанда“, „След репетицията“, „Сцени от един семеен живот“); с личния опит на автора като режисьор на три негови текста („Сцени от един семеен живот“, авторските постановки със заглавия „Изкуството да смяташ боклука под килима“ по „Сцени от един семеен живот“, „Часът на вълците“ по текстове на Бергман от „Из живота на марионетките“ и „Промяната“ по текстове на Лив Улман и Ингмар Бергман) В тази част докторантката представя и своята творческа биография като режисьор. Не мога да не отбележа, че този откъс на саморефлексия е интересен и важен за изследователите на театъра, доколкото Десислава Шпатова е утвърден български режисьор, който е обект на проучвания от страна на българските театроведи. Бих искала да отбележа, че тя е единственият български режисьор, който има три постановки по Бергман.

Като още един приносен момент бих изтъкнала проведения анализ на направените интервюта със Станка Калчева, Елица Матеева и Елена Панайотова, чиято работа е свързана с творчеството на Бергман.

В заключението дисертантката изтъква, че с над 50-те си игрални филма, около сто статии, четиридесет радиопредавания, около петнадесет телевизионни предавания, няколко оперни продукции и либрето, принос към балета – без да споменаваме работата му като драматург, сценарист и

автор на адаптации – Ингмар Бергман безусловно се доказва като „най-продуктивния и гъвкав режисьор“. Той е значима фигура за българския театър, защото продължава, надгражда и развива традицията на психологическия театър, който внася в българското културно пространство силно характерното за традициите на нордическата драматургия и култура екзистенциално съдържание. По този начин драматургичното поле на театъра у нас се обогатява тематично през 90-те години на миналия и началото на новия век именно чрез Бергман – той внася свой прочит на важните въпроси за личностните конфликти и вътрешносемейните отношения, за конфликтите на твореца и средата в която създава, за религията и отношенията с Бог, за реалността и илюзиите, както и нов театрален хибриден жанр – колаборация между театър и кино в едно.

Описание на приносите

Вече бяха изтъкнати някои приноси на дисертационния труд. Бих искала да обобщя, че те са свързани не само с историческо-биографичната и теоретико-методологичната разработка, но имат и практико-приложен характер. Доста точно самата дисертанка определя своите приноси в последната част на текста.

Един от приносите е изготвянето на теоретичен модел на анализ чрез литературни, документални и научни източници, което включва и ретроспекция в рамките на историческия подход, чрез представяне на изследователски обзор във връзка с проблематиката.

Систематизирането на ключови факти и събития от живота, творчеството и работата на Ингмар Бергман, както на световната театрална и филмова сцена, така и през погледа на българските режисьори и театрали също е едно от постиженията на труда.

Важен момент е извеждането на показатели и компоненти за селекция на произведения на Бергман за целите на съвременните режисьори и

театрални теоретици, което може да послужи при избор на творчеството на Бергман както за обект на изучаване, така и за сценични реализации в театра.

Според мен най-голям принос на дисертацията е, че тя представлява самостоятелно проучване в резултат на изследване по определени критерии. Тя изразява една специфична гледна точка от ъгъла на театралния режисьор и работата му с творчеството на Бергман на театралната сцена. Важно е да се отбележи, че в много по-голяма част от изследванията се акцентира върху неговата дейност в киното. Театралната му дейност е слабо проучена като цяло, а интерпретациите на неговите произведения на българска сцена са били обект само на частични изследвания и театрално-критически отзиви. Такава цялостна разработка се прави за първи път.

Това изследване би могло може да послужи на студенти и преподаватели, на различни организации и хора, които обмислят варианти за развитие в областта на театралната режисура, както и на други заинтересовани от проблема страни. За тази цел препоръчвам дисертацията да бъде издадена като монография, след известно прецизиране на представения текст.

Лични качества на автора

През годините съм имала възможност да проследя професионалното развитие на Десислава Шпатова предимно като режисьор. Нейните качества като практик и по-късно като педагог определено налагат отпечатък върху разработената дисертация като подбор на тема, тези, познаване и задълбочено проучване на проблема.

Десислава Шпатова завършва бакалавърска степен по актьорско майсторство през 1995 г. и магистърска степен по театрална режисура през 2016 г. в НБУ. Тя е хоноруван преподавател в НБУ, департамент „Театър“, е от 2005 до 2018 г. Асистент е в НБУ от 2016 г., където води курсове по „Театрален спектакъл“, „Актьорът пред публика“, „Актьорски техники“.

Учредител е и е член на УС на сдружение с нестопанска цел „Легал арт център“ за независим театър. Има едномесечна специализация по театрален мениджмънт по програмата “ArtsLink” – Ню Йорк, САЩ през 2001 г.

Сред нейните многобройни спектакли като режисьор (близо 40 на брой като част от тях са в Учебния театър на НБУ) са: „Ферма на животните“ по Оруел, Театър 199; „Медея“ на Еврипид, ПЛОВИДВ ЕСК 2019, Театър „Азарян“; „Последен квартет“ по Ярон Зилберман, ТР „Сфумато“; „Часът на вълците“ на Ингмар Бергман, Младежки театър „Николай Бинев“; „Идиот 2012“ по Ф. М. Достоевски, НТ „Иван Вазов“; „Самоубиецът“ от Николай Ердман, ДКТ „Константин Величков“, Пазарджик; „Конструкция на освободеното въображение“ по Й. Йонеско, ДТ „Сава Огнянов“, Русе; „Тихи невидими хора“ от Яна Борисова, Младежки театър „Николай Бинев“; „Гълъбът“ от Патрик Зюскинд, НТ „Иван Вазов“; „Градината“ по „Три сестри“ на Чехов, Сфумато „Изкуството да смяташ боклука под килима“ по Ингмар Бергман, ДКТ „Константин Величков“, Пазарджик.; „Психоза 4:48“ от Сара Кейн, МТФ „Варненско лято“ и ТР „Сфумато“; „DJ“ от Георги Господинов, ДСТ „Алеко Константинов“; „Дзен порно“ на Милена Фучеджиева, ДСТ „Алеко Константинов“, театър „Ла Мама“ Ню Йорк; „Слугините“ на Жан Жьоне, ДСТ „Алеко Константинов“; „Жени на рьба“ по Педро Алмодовар, Театър 199; „Идиот“, Младежки театър „Николай Бинев“; „Опасни връзки“, Шодерло дьо Лакло , ДСТ „Алеко Константинов“ и др.

Нейни спектакли, след селекция, са били на гастроли и на международни фестивали в Словакия, Чехия, Румъния, Македония, Италия, Унгария, Франция, САЩ. Нейни представления са отличени с театрални награди: награда Аскеер 2009, две номинации за „Икар“ на САБ, няколко награди на международни фестивали в чужбина.

Препоръки и бележки

Текстът е добре структуриран. Той е интересен и увлекателен за четене и има висока познавателна и практическа стойност, но се нуждае от известно прецизиране на цитиранията (напр. уеднаквяване на стила на цитиранията), отстраняване на някои стилови, пунктуационни, правописни и и пр. неточности, както и повторения. Препоръчвам, с оглед на подготовката на монография, включването на илюстративен материал. Възможно е и изготвянето на приложение с българските постановки на Бергман.

Заключение

Предложеният дисертационен труд отговаря на изискванията по чл. 6, ал. 3 от ЗРАСРБ. Представен е изискуемият минимум публикации. С оглед на вече изтъкнатите качества на Десислава Шпатова като педагог, театрален практик и изследовател в областта на театралното изкуство, както и на приносните моменти в представената дисертация, давам положителна оценка и предлагам да ѝ бъде присъдена ОНС „доктор“.

Дата:

12. 07. 2021

Подпис:

проф. д-р Йоана Спасова-Дикова